

İTTİHAT VE TERAKKİ'YE YÖNELİK İSTANBUL BASININDA YER ALAN BAZI YOLSUZLUK İDDİALARI

*Mehmet AYDIN**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, İttihat ve Terakki yönetiminin toplumsal, siyasal ve ekonomik politikalarından kaynaklanan ve İstanbul basınında yer alan yolsuzluk iddialarını ele almaktır. Basına yansıyan yolsuzluk iddialarının, sebep ve sonuçları irdelenmiş; anılan iddiaların İttihat ve Terakki'nin uygulamaya çalıştığı "millî İktisat" politikası ve "devletçi ekonomi" anlayışlarıyla bağlantılı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki, yolsuzluk, Birinci Dünya Savaşı, İstanbul Basını, ekonomi.

SOME EMBEZZLEMENT (CORRUPTION) CLAIMS TOOK PLACE IN ISTANBUL PRESS TOWARDS THE COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS

ABSTRACT

The aim of this study is to handle the embezzlement (corruption) claims stemmed from social, political and economical policy of the Committee of Union and Progress and also took place in İstanbul Press during the World War, I. This study also deals with the reasons and results of these embezzlement claims took place in the press and states that the mentioned claims had in relation with the national economy policy and the statist economy policy of the Committee of Union and Progress.

Key Words: Committee of Union and Progress, embezzlement, World War I, İstanbul Press, economy

GİRİŞ

İstanbul basınında yer alan yolsuzluk iddialarının temelini, İttihat ve Terakki yönetiminin Birinci Dünya Savaşı yıllarında uyguladığı ekonomik ve sosyal politikalar oluşturmaktadır. Savaşla birlikte ortaya çıkan ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ve halkın

* Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü, SAMSUN

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

iaşesinin temini meselesinin, İttihat ve Terakki yönetimini zor durumda bıraktığı anlaşılmaktadır. İttihat ve Terakki yönetiminin bu zor durum karşısında izlediği politikaların çok da başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim, bu dönemde izlenen politikaların en önemli sonuçlarından birisinin, basına da yansıdığı gibi, yolsuzluklar şeklinde kendisini göstermesidir. Bu yolsuzluklar savaşın getirdiği nesnel koşullara bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber, İttihat ve Terakki yönetiminin takip ettiği politikalarından kaynaklanmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, İttihat ve Terakki yönetiminin basına uyguladığı sansür, gazete sayısında önemli bir düşüşe neden oldu. Bu dönemde, sansür politikaları yüzünden hükümetin uygun gördüklerini yazmak basın için zorunlu hale geldi. Yönetime karşı herhangi bir eleştiride bulunmak mümkün değildi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, yolsuzluk olaylarında görülen artış nedeniyle, İttihat ve Terakki yönetimi bu tür haberlerin basında yer almasına kısmen izin vererek, sansürü hafifletti. Bunun nedeni, iktidarın başarısızlığının halkta yarattığı olumsuz etkileri nispeten bastırmak ve halkı psikolojik açıdan rahatlatmaktır. Ancak bütün yolsuzlukları, özellikle de orduya yönelik olanları yazabilmek, yine de mümkün değildi. Bu tür yolsuzlukları haber yapabilmek, ancak mütareke döneminde mümkün olabildi. İttihat ve Terakki'nin yolsuzluklarına ilişkin olayları haber yapmak gazetecilerin başlıca uğraşları haline geldi.¹

1.Yolsuzluk İddialarına Sebep Olan Uygulamalar

a) İttihat ve Terakki Partisi'nin Ekonomi Yönetimini Ele Alması

İttihat ve Terakki iktidarı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, ekonominin denetimini eline aldı. Bu denetim görevi, İstanbul'da parti örgütünün başı olan Kara Kemal ile İdare Heyeti Genel Sekreteri İsmail Hakkı'ya verildi. İstanbul dışında ise, bazen özerklik derecesine varacak bir şekilde partinin ileri gelenleri tarafından bu yetki kullanıldı. Denetimin, parti ileri gelenleri tarafından sağlanmadığı durumlarda, ekonomik ve sosyal hayatın bazı alanlarını düzenlemek amacıyla kurulan komiteler tarafından yürütüldü.² Ekonomi yönteminin İttihat ve Terakki'nin eline geçmesi, partinin kendi yandaşlarını zengin etmesinin yolunu açtı. Ali Kemal Sabah Gazetesinde yayınladığı "İaşe Nezareti" başlıklı makalesinde, Kemal Bey'in İttihat ve Terakkinin güç ve kudretini tekrar canlandırmak ve

¹ Orhan Koloğlu, **1918 Aydınlarımızın Bunalm Yılı Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete**, Boyut Yay., İst. 2000, s. 26-35.

² A. L. Macfie, **Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923**, çev.: Damla Acar-Funda Soysal, Kitap Yay., İst. 2003, s. 136.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

devam ettirmek için milyonların altından girip üstünden çıktığını belirterek şu değerlendirmelerde bulundu.

“... *devr-i fesahatin bir maksudu vardı, o da ferdayı (yarın) hiç nazarı itibara almayarak günü gününe yaşamaktı. Devleti, milleti batırarak bir hizbi, bir zümre-i eşhası yaşatmak, zenginlenmek idi. Çetelere yakışan böyle bir gaye kendini bilir bir hükümetin menfurudur.*”³

Tasvir-i Efkâr'da yer alan bir haberde de, Kemal Bey tarafından himaye edilen Basri Bey'in iâşe namına alımlarda bulunmak üzere beş yüz bin lira ile Romanya'ya gönderildiği, gittikten sonra kendisinden bir daha haber alınmadığı belirtilerek, bu şahsın, aslında ticari ve iktisadi işlerden hiçbir şey anlamadığı ileri sürülerek, gittiği yerden de sadece 1500 liralık tarım aletinden başka hiçbir şey göndermediği ifadesi yer aldı.⁴

Bu örneklerden hareketle; İttihat ve Terakki'nin parti kanalıyla savaş esnasında ekonomi yönetimini ele almasının bir takım yolsuzluk iddialarının ortaya çıkışına sebep teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

b)Devletin Ekonomiye Müdahalesi

İttihat ve Terakki yönetiminin savaşla birlikte ülke ekonomisiyle ilgilenmesi ve ekonomiye müdahale etmesi, devletin ekonomiyle bütünleşmesi sonucunu doğurdu. Bir başka deyişle, Türkiye'de devletçilik bu savaş yıllarında ortaya çıktı ve İttihat ve Terakki devletçi anlayışını ülkeye yerleştirdi.⁵ Bu dönemde devletin ekonomik faaliyetlere müdahale etmesi, korumacı bir dış ticaret politikasının izlenmesine, diğer yandan Sovyet Rusya modeli bir ihracat heyeti oluşturularak da dış ticaretin fiilen devletin eline geçmesini sağladı. Dış ticarete paralel olarak “devlet iktisadiyatının” içe dönük faaliyetlerini de İttihat ve Terakki fiilen yürüttü. Kemal beyin öncülüğünde oluşturulan *Heyet-i Mahsus-i Ticariye* özellik İstanbul'un iâşesi başta olmak üzere, pek çok ekonomik faaliyeti devlet adına üstlendi.⁶

18 Ağustos 1918 tarihli İâşe-i Umumiye Kararnamesi ile Harbiye Nezareti'ne bağlı İâşe Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu Umum Müdürlüğü 30 Temmuz 1918 tarihli kararname ile İâşe Nezareti'ne dönüştürüldü.⁷ Böylece devlet eliyle halkın iâşesinin

³ *Sabah*, 3 Kanun-ı Sani 1335/3 Ocak 1918. No: 10464.

⁴ *Tasvir-i Efkâr*, 1 Mayıs 1335/1919, No. 2712.

⁵ Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, Homer Yay., İst 2003, s. 13-14.

⁶ Zafer Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Yurt Yay., İst. 1995, s. 6.

⁷ Mehmet Aydın, *Mütareke Döneminde İstanbul'un İâşesi Meselesi (1918-1922)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2002, s. 3-4.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

temin edilmesi yoluna gidilmiş oldu. Ancak devletin ekonomiyeye müdahalesi, ortaya çıkan sorunları çözmekten çok devlet eliyle yolsuzluk kapılarının aralanması sonucunu doğurdu. Bir çok devlet görevlisinin adı yolsuzluk olaylarına karıştı. Maliye Nazırı Abdurrahman Bey, 5 Ocak 1919'da Sabah gazetesine verdiği beyanatta bu hususu şu şekilde dile getirdi:⁸

“Bilirsiniz ki, bu memlekette bütün muamelat-ı ticariye ve vesait-i nakliyyeyi, hükümet yed-i inhisarına almıştı. Memurlar, mebuslar alışverişe koyulmuş, resmi daireler ticarete girişmiş, heyet-i umumiyesi adeta bir kazanç makinesi haline getirilmişti. Bu günkü sefalet ve felaketlerin asıl menbaını teşkil eden bir takım cemiyetler, şirketler, müesseseler gibi ticaret perdesi arkasında her türlü teşebbüs haricinde kazançlar vücuda getirmek, onunla ahali ve orduyu geçindirdikten sonra, milyonlarca liralarda elde etmek için bir İaşe Nezareti teşkil edilmişti. Hazineden 5 milyon lira sermaye ve bunun haricinde maaş ve masraf için bütçeden de, 2 milyon lira tahsisat verilerek bir daire-i resmîyeye inkilâb ettirilmişti. İşe başlar başlamaz, sermayenin 4 milyon lirası bir defada hazineden alındı. Bunun 3,5 milyon lirası derhal yağma edildi. Parayı alan gitti. Haber yok, hesap yok, iaşe için de bir şey geldiği yok idi.”

İttihat ve Terakki yönetiminin devlet kaynaklarını, etrafındakilere açtığı konusunda Alemdar gazetesinde yer alan örtülü ödeneğin kullanımı ile ilgili şu haber oldukça ilgi çekicidir. Haberde, tahsisat-ı mestureden (örtülü ödenek) usulsüz olarak bazı gazeteci, tüccar, mebus ve mutasarrıflara paralar verildiği iddia edildi.⁹

Ordunun levazım işleri de, geniş yetkilerle İsmail Hakkı Paşa'ya verildi. Bu kişinin adı yolsuzluklara karışmıştı. Buna rağmen Enver Paşa ordunun iaşesinin onuz temin edilemeyeceği düşüncesini ileri sürerek, görevinde kalmasını sağladı. İsmail Hakkı Paşa'nın görevden alınması hususunda ısrar edilirse kendisinin istifa edeceği tehdidinde bulundu.¹⁰

Ordu içinde de bazı subayların adları yolsuzluk ve suistimallere karışmıştı. Bu subayların önemli bir kısmı daha önce ordudan emekli edilmiş olduğu halde, ihtiyaçtan dolayı iaşe işinde istihdam edilenlerden oluşuyordu. Bu subayların yolsuzlukları çoklukla ordu adına satınalmalarla ilgilidir.¹¹

⁸ Sabah, 5 Kanun-u Sani 1335/5 Ocak 1919, No: 10466.

⁹ Bünyamin Kocaoğlu, *Mütarekede İttihatçılık İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılımı*, Temel Yay., İst. 2006, s. 244.

¹⁰ Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalmı Yılı*, s. 31.

¹¹ Önder Duman, *I. Dünya Savaşı Esnasında Türk Ordusunun İaşe Temini* (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2007, s.130-132.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için *tekalif-i harbiye* uygulamasına gidildi. Ancak bu uygulama, Sabah gazetesinde “Yağma Hasan’ın Böreği” başlığıyla şu şekilde eleştirildi:

“... *Harbiye Nezareti'nin bu hoyratlığı, bu yağmagirliği Merkez-i Umumi'nin iştahını uyandırdı. Ne âlâ! Hoşa giden bir dükkanın, bir mağazanın, bir ambarın kapılarına arabaları daya, istediğin malları al, yüklet, sonra mal sahibinin eline hükümet namına yarım yamalak bir makbuz tutuştur. Ba'del-harp bedeli tesviye olunmak üzere; artık herif o kağıtların ezsin esin de suyunu içsin.*”¹²

c) Milli İktisat Politikalarının Uygulanışı

Osmanlı İmparatorluğunda Türk ve Müslüman kesiminde işadamları, tüccar, esnaf, zenaatkar pek azdı. Türkler daha ziyade çiftçi, asker veya işçi olurlardı. Zengin olmayı sağlayan işler azınlıkların elindeydi. Bu durum, ülkenin ekonomik hayatının azınlıkların eline geçmesine sebep oldu. Ancak azınlıkların büyük bir kısmı, bu zenginliklerini son dönemde Osmanlı devletini parçalamaya yönelik kullanmaya başladı.¹³ Bundan dolayı İttihat ve Terakki, ülkenin kurtuluş ve refahını sağlayabilmek için Müslüman-Türk iş adamları ve zenginler oluşturmak amacıyla “milli iktisat” ve “iktisadi uyanış” politikasına yöneldi. İttihat ve Terakki'nin 1916 kongresi milli iktisat politikası ve esaslarının belirlenmesi bakımından önemli bir gelişme oldu.¹⁴ Birinci Dünya savaşı, bu politikanın hayata geçirilmesi için fırsat olarak görüldü. Rum iş adamları, çeşitli şekillerde yıldırıldı. Ermeni tehciri ile meydana gelen boşluklar, Müslüman-Türk girişimciler tarafından doldurulmaya çalışıldı. Bunların başarılı olabilmesi için de spekülasyonla mücadele faaliyetleri özellikle gayri müslimlere yöneltildi. Böylece Müslüman-Türk tüccarların rakiplerini kolayca tasfiye etmesinin önü açıldı. Savaşa rağmen, bu dönemde, 123 tane anonim şirket kuruldu. Ancak, bu defa da, Müslüman-Türk kesime ayrımcılık yapılarak sermayelerinin arttırılmasına yönelik spekülatif kazanç sağlamalarına göz yumuldu. Milli iktisat politikasına uygun olarak bu dönemde kurulan şirketlerin ismi, *milli* kelimesiyle başlıyordu. Milli Mahsulât, Milli Kantariye, Milli Ekmekçiler şirketleri gibi.¹⁵

İttihat ve Terakki hükümetinin maliye nazırı Cavit Bey'in 3 Mart 1917'de yaptığı bütçe konuşmasında meşru olmayan yollardan elde edilmiş olsa bile, milli sermayenin ticaret sahasında

¹² Kocaoğlu, *Mütarekede İttihatçılık*, s. 243.

¹³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, çilt: III, kısım: 4, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank. 1983, s. 518.

¹⁴ Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) İttihat Terakki ve Devletçilik*, Yurt Yay., İst. 1995, s. 2.

¹⁵ Toprak, *Milli İktisat*, s. 6-7

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

nemalandırılmış olmasını memnuniyetle karşıladığını belirtmesi, bu politikanın uygulandığının resmi ağızlardan ifade edilmesi bakımından önemlidir.¹⁶ İttihat ve Terakki'nin milli iktisat yaratma çabaları piyasada fiyatların hızla artması sonucunu doğurdu. 1917'de dört katına çıkan fiyatların, 1918'in sonuna gelindiğinde 25 kat arttığı görüldü.¹⁷ Milli iktisat politikasının doğurduğu sonuçları Ensârzâde 16 Şubat 1919'da kaleme aldığı "İaşe Meselesi" başlıklı yazısında şu şekilde ifade ediyordu¹⁸:

"Evvelce de birkaç defa söylediğimiz üzere, iktisad-ı milliyi inkişaf ettirmek namı altında tesis olunan usul-ü şekavet ile İttihat ve Terakki sergerderleri bu biçare milletin bilhassa fakir sınıfın nafakasına musallat oldular. İşlerinden 8-10 kişiyi zengin etmek pahasına halkı açlıktan öldürecek dereceye getirdiler. Bize ilan-ı harb etmiş olan düşmanlardan hiç biri hiç şüphe yok ki, iaşe münasebetiyle ittihadıyyûnun göz göre göre memlekete ettikleri fenalığı gerek silahla gerek başka vesait ile ika edemezlerdi."

Bu politikanın nasıl işlediğine örnek olması bakımından Ali Kemal Bey'in "Adapazarı'nda Bir Yağma Ocağı" başlıklı yazısında verdiği bilgiler oldukça ilgi çekicidir.¹⁹ İttihat ve Terakki savaş yıllarında halktan toplanan yardımlarla Adapazarı'nda bir fabrika kurdu. Fabrika daha sonra şirket haline dönüştürüldü. Bu şirketten, İttihatçıların bazı ileri gelenleri ve yordakçıları yarar sağlayarak haksız kazanç elde etti. Şirketin başına Dr. Nazım'ın yeğeni Nihat Hafız Bey geçirildi; Levazımat reisi Topal İsmail Hakkı ile işbirliği yapılarak, fabrika aracılığıyla İstanbul piyasalarına hakim olundu.

d)Savaşın Getirdiği Olumsuzluklar

Savaşın başlamasıyla birlikte ülkenin dış iktisadi bağlantıları büyük ölçüde kesintiye uğradı. Dolayısıyla bütün ihtiyaçlar yerli kaynaklardan sağlanmaya çalışıldı.²⁰ Ancak genç nüfusun silah altına alınmasıyla birlikte üretim düştü, ülke ekonomisi büyük bir sıkıntı içerisine girdi.²¹ Diğer yandan ülkenin bölgeleri arasında ekonomik bütünlüğün olmaması, başka bir deyişle önemli metropoller arasında ulaşım bağlantılarının yeterli olmaması maliyetleri artırıyordu. Söz gelimi, İç Anadolu'dan İstanbul'a buğday nakletmek, Newyork'tan

¹⁶ Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kumru Yay., Ank. 1994, s. 131-132.

¹⁷ Macfie, **Osmanlı'nın Son Yılları**, s. 157.

¹⁸ **Tasvir-i Efkar**, 16 Şubat 1335/1919, No: 2654.

¹⁹ Kocaoğlu, **Mütarekede İttihatçılık**, s. 243.

²⁰ Toprak, **İttihat-Terakki ve Cihan Harbi**, s. 13.

²¹ Eldem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, s. 33.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

buğday ithal etmekten yüzde 75 daha pahalıya geliyordu.²² Bütün bunlar, arz-talep dengesinin bozulması sonucunu doğurdu. Temel ihtiyaç maddeleri karşılanamaz hale geldi. Mal arzının yetersizliği, esnaf ve tüccarı istifçiliğe, karaborsacılığa, vurgunculuğa, kısacası haksız kazanç elde etmeye itiyordu. İttihat ve Terakki'nin bunun için yeterli önlem alamaması, hatta zaman zaman bu tür spekülatif ortamların oluşmasına kimi gerekçelerle katkı sağlaması, bu işlerle uğraşanları cesaretlendiriyordu. Ahmet Emin 19 Ağustos 1918 tarihli "İşe Nezareti" başlıklı yazısında şunları dile getirdi.²³

"... fuzuli surette müstahsil ile müstehlik (üretici ile tüketici) arasına girerek maişet masrafının birkaç misli artmasına, milletin sıhhatine, ahenk ve ittihadına, itimad-ı nefesine hanel gelmesine sebep olan birtakım adamların menfaati nasıl hatıra gelebilir? Bütün eski ve malum suiistimal kapıları artık bunların yüzüne karşı kati surette kapanmalıdır."

İkdam gazetesinin haberine göre, İttihat ve Terakki'nin önde gelenleri, Avusturya'dan şeker, gaz, manifatura vb. maddelerin ithalatını kendi adamlarının tekeline vererek, diğer tüccarların buralardan mal ithal etmesini de yasakladı. Bu durum, ithalatta tekel oluşturulması sonucunu doğurdu ve bu tekel fiyatları aşırı artırdı.²⁴

İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı yıllarında uyguladığı ekonomi politikaların sonucu olarak ortaya çıkan ve basında güçlü eleştirilere uğrayan yolsuzluk olaylarının en ilginç örneklerinden birisini "Siyah Pençe" olayı oluşturmaktadır. İttihat ve Terakkinin yolsuzluklara neden olan uygulamalarına kapsamlı bir örnek olması bakımından mütareke döneminde ortaya çıkarılan "Siyah Pençe" olayı ilgi çekicidir. Bu nedenle zikredilen olay özet bir biçimde verilmektedir.

Siyah Pençe ticari bir şirketin adıdır. Bu şirketin, harbiye levazımatı için tahsis olunan vagonları, nüfuz kullanmak suretiyle kendi menfaatleri doğrultusunda kullandığı ileri sürülmektedir. Şirkete ait vagonlar (x, y, z) markasını ayırıcı özellik olarak kullanmışlardır. Şark demiryolları aracılığıyla Almanya ve Avusturya'dan külliyetli miktarlarda ithalat, ayrıca İstanbul'dan da, geniş çaplı ihracat yaparak milyonlarca liralık kazanç sağlamışlardır. Siyah Pençe'nin İttihat ve Terakki ile ilgisi olduğuna dair kuvvetli delillerin olduğu ileri sürülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezinin bu şirkete yardım ettiği, hatta bazı klüplerine şirkete gerekli kolaylığın gösterilmesi hususunda genelgeler yolladığı belirtilmektedir. Ayrıca, Siyah Pençe'nin İttihat ve Terakki

²² Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yay., İst. 1998, s. 19.

²³ **Vakit**, 19 Ağustos 1334/1918, No: 299.

²⁴ **İkdam**, 4 Eylül 1335/1919, No: 8107.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Cemiyeti'nin ortaya çıkıyla beraber teşkil edilmiş olmasının da, Cemiyet'in bu şirketi kendi emelleri ve maksatlarına ulaşma aracı olarak kurduğu düşüncesinin oluşmasına da neden olduğu ifade edilmektedir. Siyah Pençe şirketinin Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptığı İthalat ve ihracattan büyük bir kar sağladığı anlaşılmaktadır. Şirketin ithalattan bire oranla dört bin ve ihracattan da, bire oranla iki bin beş yüz elli kar ettiği belirtilmektedir. Şirketin yaptığı ticari muamelelerin altı milyon liralık temettü hasıl ettiği tahmin edilmektedir. Tasvir-i Efkâr gazetesinin verdiği bilgiye göre, Siyah Pençe şirketinin ortaya çıkışını Fransız zabıtası sağlamıştır. Fransız zabıtası şirketin ticari muamelelerine bir şekilde vakıf olmuş ve tahkikat gereği duyarak meselenin ortaya çıkışını sağlamıştır. Şirketin faaliyetlerini halen sürdürüyor olması ve ellerinde çok fazla ekonomik güç bulunması hasebiyle siyaset işlerinde önemli rol oynaması ihtimali göz önüne alınarak olay Divan-ı Harbi Örfiye havale edilmiştir. Şirkete birçok Musevi ve Rum tüccarın da dahil olduğu verilen bilgiler arasındadır.²⁵

Yusuf Hikmet Bayur, yolsuzluklarla ilgili olarak İttihat ve Terakki'ye yönelik şu eleştirileri dile getirmektedir: *“Osmanlı ileri gelenleri ve İttihat ve Terakki Büyükleri “savaş zenginleri” konusu ele alındıkça kendilerini savunmak için “bu her yerde var” lafını ortaya atar, ancak aradaki çok büyük başkalkları görmezlikten gelirlerdi.*

Öbür ülkelerde vurgunculuğu hükümet kendi eliyle düzenlemez, kendi adamlarından ve yanatlarından bir “savaş zengini sınıfı” yaratmaya çalışmazdı. Bir maliye bakanının da Meclis kürsüsünden meşru yollar dışında yapılırsa da savaş zenginliğini hoş gördüğünü açıkladığı duyulmamıştı.”²⁶

2. Yolsuzlukların Doğurduğu Sonuçlar

İttihat ve Terakki'nin savaş döneminde uyguladığı sosyo-ekonomik politikalardan kaynaklanan yolsuzluk iddialarının ne kadarının gerçeği yansıttığını ve ne kadarının İttihat ve Terakki aleyhtarı kişilerin onları karalama kampanyalarına yönelik olduğunu tespit etmek kolay değildir. Ancak iddia da olsa bu yolsuzluk olaylarının bir takım sosyo-ekonomik sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür. Sosyal yansımalarının ne derce etkili olduğunu göstermesi bakımından İkdâm gazetesinin 15 Eylül 1919'da “İhtikar Orağı Kaç Kişi Biçmiş” başlıklı yazısındaki şu

²⁵ **Tasvir-i Efkâr**, 18 Ağustos 1335/1919, No: 2416; Aydın, İstanbul'un İlaşesi, s. 111-112.

²⁶ Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, cilt: III, kısım: 4, s. 539.

bilgiler dikkate alınmaya değerdir.²⁷ Savaş esnasında İstanbul'da ihtikardan dolayı ölenlerin sayısı Sıhhiye Müdüriyeti tarafından şu şekilde verilmektedir: 1914, 17714; 1915, 17980; 1916, 18766; 1917, 24733; 1918, 23642. Bundan başka şekersizlik ve gıdasızlık yüzünden ölen çocukların sayısı da, 6649'a olarak verilmekte; ülkede, yapılan ihtikardan dolayı giyecek bulamayarak ölen ihtiyaçların sayısı ise, 2899 olarak gösterilmektedir.

Diğer taraftan karaborsa, istifçilik, vurgun, kamu fonlarını zimmete geçirme gibi yöntemler kullanmak suretiyle yeni bir zengin sınıfı türedi. Bu sınıf daha ziyade küçük tüccarlar, bürokratlar veya İttihat ve Terakkiye yakın kişilerden oluşuyordu. Aslında bunların zenginliği köklü bir ekonomik geleneğe ve geçmişe dayanmıyordu, sadece iktidarın kayırmasıyla palazlanma şeklinde ortaya çıkıyordu. Bu yeni zenginler sınıfı, geçmişte nispeten varolan eşitlikçi toplum yapısını ortadan kaldırdı ve zengin ve fakir sınıfının belirginleştiği yeni bir toplum yapısının ortaya çıkardığı.²⁸

Boratav'a göre, bu olumsuz sonuçların yanında, İttihat ve Terakki yönetiminin Birinci Dünya Savaşı yıllarında takip ettiği ekonomi politikaları, Türkiye'de milli bir kapitalizmin filizlenmesine de imkan sağladı. Ayrıca 1914-1922 yıllarının getirdiği tüm olumsuz şartlara ve yıkıma rağmen, savaşın sonunda Anadolu ekonomisi, savaş öncesine kıyasla biraz daha bütünleşmiş, daha milli bir nitelik kazandı.²⁹

SONUÇ

Birinci Dünya savaşıyla insanlık ilk kez topyekün bir savaş olgusu ile karşı karşıya geldi. Bu topyekün savaş olgusu, savaş ve ekonomi ilişkisini gündeme getirdi. Geniş alana yayılan ve uzun süre devam eden savaş, insanların yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması noktasında, önemli sorunlar ortaya çıkardı. Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı bu olumsuz etkiler, Osmanlı'da da güçlü bir biçimde hissedildi. İttihat ve Terakki yönetimi, sorunların üstesinden gelebilmek için çoğu ilk kez olmak üzere, birtakım sosyo-ekonomik politikalara yöneldi. Bu politikaların özünü, devlet eliyle milli bir ekonomi yaratma ve devletçi ekonomi anlayışı oluşturuyordu. Milli iktisat ekonomisi anlayışını hayata geçirme sürecinde, İttihat ve Terakki, savaşın spekülasyon ortamından da yararlanarak yeni bir zengin sınıfı oluşturma çabasına yöneldi. Devlet eliyle böyle bir sınıfın oluşturulmaya

²⁷ İkdam, 15 Eylül 1335/1919, No: 8115.

²⁸ François Georgeon, "Gülüştün ve Gözyaşlarının Kıyısında", İstanbul 1914-1923, haz.: Stefanos Yerasimos, çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yay., İst. 1997, s. 81-84.

²⁹ Boratav, Türkiye İktisat Tarihi, s. 20-23.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

çalışılması, beraberinde birtakım yolsuzluk iddialarını gündeme getirdi. İttihat ve Terakki'nin iktidarı döneminde, bunlar açıkça dile getirilememişse de, savaş sonunda İttihat ve Terakki'nin iktidardan uzaklaşmasıyla, özellikle İstanbul basını yoğun bir şekilde bu olayların üzerine gitmeye başladı. Basında yer alan haberlerin, doğruluğu tartışma götürse de, savaş ortamının meydana getirdiği nesnel koşullardan kaynaklanan kimi yolsuzluk olaylarının dışında, İttihat ve Terakki'nin amaç edindiği politikaları hayata geçirebilmek için bilinçli olarak bu tür yolsuzluklara zemin hazırladığını da söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

A-Gazeteler:

- __ **İkdam**, 15 Eylül 1335/1919, No: 8115.
- __ **İkdam**, 4 Eylül 1335/1919, No: 8107.
- __ **Sabah**, 3 Kanun-ı Sani 1335/3 Ocak 1918, No: 10464.
- __ **Sabah**, 5 Kanun-u Sani 1335/5 Ocak 1919, No: 10466.
- __ **Tasvir-i Efkar**, 16 Şubat 1335/1919, No: 2654.
- __ **Tasvir-i Efkar**, 18 Ağustos 1335/1919, No: 2416.
- __ **Tasvir-i Efkar**, 1 Mayıs 1335/1919, No: 2712.
- __ **Vakit**, 19 Ağustos 1334/1918, No: 299.

B-Kitap ve Makaleler:

- __ AYDIN, Mehmet; **Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşesi Meselesi (1918-1922)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2002.
- __ BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi**, cilt: III, kısım: 4, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank. 1983.
- __ BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yay., İst. 1998.
- __ DUMAN, Önder; **I.Dünya Savaşı Esnasında Türk Ordusunun İaşe Temini** (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

-
- __ELDEM, Vedat; **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank. 1994.
- __GEORGEON, François; "Gülüşün ve Gözyaşlarının Kıyısında", **İstanbul 1914-1923**, Haz.: Stefanos Yerasimos, çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yay., İst. 1997.
- __KOCAOĞLU, Bünyamin; **Mütarekede İttihatçılık İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılması**, Temel Yay., İst. 2006.
- __KOLOĞLU, Orhan; **1918 Aydınlarımızın Bunalm Yılı Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete**, Boyut Yay., İst. 2000.
- __MACFİE, A. L.; **Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923**, çev.: Damla Acar-Funda Soysal, Kitap Yay., İst. 2003.
- __TOPRAK, Zafer; **İttihad-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918**, Homer Yay., İst 2003.
- __TOPRAK, Zafer; **Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) İttihat Terakki ve Devletçilik**, Yurt Yay., İst. 1995.
- __TOPRAK, Zafer; **Türkiye'de Ekonomi ve Toplum Milli İktisat-Milli Burjuvazi**, Yurt Yay., İst. 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*